MAKTABGACHA TA'LIMDA O'QUV FAOLIYATINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Ibragimova Xurshida Xusanbayevna
Andijon davlat Pedagogika instituti
Pedagogika-psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Maktabgacha ta'lim tizimining dolzarb masalalaridan biri bolalarni o'quv faoliyatidagi pedagogik-psixologik jixatdan tayyorlash masalasi yoritilgan.Bog'cha yoshi davrida yosh va jins hususiyatlari o'ziga xos xarakterga ega bo'lishi va shaxs shakillanishining dastlabki o'quv faoliyati mazmuni ko'rsatilgan.Maktabgacha yoshdagi bolalar bilish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari va shaxsiy layoqatlari yoritib berilgan.

Abstract: In this article, one of the urgent issues of the pre-school education system is the preparation of children from the pedagogical-psychological aspect of educational activities. Age and gender characteristics have their own character during kindergarten age and the initial training of personality formation. the content of the activity is shown. The specific characteristics of cognitive processes and personal abilities of preschool children are highlighted.

Аннотация: В данной статье одним из актуальных вопросов системы дошкольного образования является подготовка детей с педагогико-психологической стороны воспитательной деятельности.Возрастно-половые особенности имеют свой характер в период детсадовского возраста и начальной подготовки личности показано содержание деятельности, выделены особенности познавательных процессов и личностных способностей дошкольников.

Kalit so'zlar;ta'lim –tarbiya,o'quv faoliyati,maktabgacha ta'lim muassasasi, jismoniy salomatlik,xissiy farovonlik,intelektual rivojlanish,aqliy va ijtimoiy rivojlanish,psixik jarayonlar.

Key words: education, training, educational activity, preschool educational institution, physical health, emotional well-being, intellectual development, mental and social development, mental processes.

Ключевые слова: воспитание, обучение, воспитательная деятельность, дошкольное образовательное учреждение, физическое здоровье, эмоциональное благополучие, интеллектуальное развитие, психическое и социальное развитие, психические процессы.

Kirish: Maktabga tayyorgarlik murakkab tushuncha bo'lib, fiziologik, pedagogik va psixologik tayyorgarlikni o'z ichiga oladi. Amalda, bu shuni

anglatadiki, muvaffaqiyatli maktabda o'qish uchun bolaning jismoniy salomatligi va fiziologik tizimlarning etarli darajada etukligi, bilimlar, ko'nikmalar majmui, kognitiv jarayonlar va shaxsiy fazilatlarning ma'lum darajada rivojlanishi kerak. Bular maktabda muvaffaqiyatli moslashish va o'rganishning "uchta ustuni". Agar ushbu ko'rsatkichlarning kamida bittasi normaga mos kelmasa, bola yangi ijtimoiy darajaga o'tishda turli qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Sog'lig'ining zaiflashishi va organizmning etukligi ta'lim faoliyati va yangi ijtimoiy munosabatlar tomonidan ilgari surilgan aqliy va jismoniy stress darajasini ushlab turolmasligida namoyon bo'ladi. Bilim, ko'nikma va malakalarning etarli darajada rivojlanmaganligi o'rganishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, chunki o'rganish ketma-ketligi printsipi buziladi. Maktabga psixologik tayyorgarlikning etarli emasligi bir qator muammolarni keltirib chiqaradi: xatti-harakatlarning buzilishi, shartli rol munosabatlarini qabul qila olmaslik tufayli stress darajasining oshishi, yangi faoliyatdan qochish reaktsiyalari, regressiya reaktsiyalari va boshqalar. O‘quv faoliyatining yangi bilimlarni o‘zlashtirish kabi maxsus maqsadi mavjud. 0’qish ko‘nikmasi o‘quv vazifalarini amaliy hayotiy vaziyatlardan ajratish va uni qabul qilishni nazarda tutadi.O’quv faoliyati natijasida inson yangi bilim, ko’nikma va malakalar egallaydi, yoki mavjudlarini o’zgartiradi, o’z qobiliyatlarini rivojlantiradigan, takomillashtiradigan jarayondir.O’quv faoliyati bu shunday faoliyatki, unda shaxsning psixik jarayonlari shakllanadi va rivojlanadi, uning asosida yangi faoliyatlar yuzaga keladi. O’quv faoliyat insonning butun hayoti davomida namoyon bo’luvchi uzluksiz jarayondir. Bu jarayon shaxs ontogenezining maktabgacha davrning oxirgi bosqichlarida shakllantiriladi. Maktabgacha yosh davrida o‘qishning motivatsion asoslarini — bilishga qiziqish (qiziquvchanlikni) rivojlantirish muhim hisoblanadi. Didaktik o‘yinlar bilish, o‘quv faoliyatini shakllantiradigan o‘yinning maxsus shaklidir. Mehnat va o‘quv topshiriqlari tufayli bajarilgan mahsuldor faoliyat turlarida maktabgacha yoshdagi bola shaxsining rivojlanishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi: natijaga erishish, xulq-atvorni boshqarish va rejalashtirish, o‘z-o‘zini baholash, yangi motivlar, mehnatsevarlik kabilarni shakllantiradi.

Adabiyotlar tahlili va metadologiyasi:

Maktabgacha ta’limda o’quv faoliyatining muammosini nazariy o‘rganish maqsadida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, ilmiy manbaalarni o‘rganib chiqib,ma’lumotlar olish.

- Maktabgacha tarbiya yoshdagi bolalarni o’quv faoliyatiga tayyorlashni psixologik tahlil qilish.
- Bolalarni o’quv faoliyatiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash, rivojlanishiga ta’sir etuvchi psixologik omillar ahamiyatini amaliy tadqiq etish.

•Maktabgacha ta’lim tarbiya tizimida tarbiyalanuvchilarni o’quv faloliyatga ijtimoiy psixologik tayorgarligini o'rganish va tahlil qilish.

Muhokama.

Maktabga tayyorgarlik ko'p komponentli ta'lim bo'lib, murakkab psixologik va pedagogik tadqiqotlarni talab qiladi. Maktabga intellektual tayyorgarlik fikrlash jarayonlarining rivojlanishi bilan bog'liq - ob'ektlarni umumlashtirish, taqqoslash, ularni tasniflash, muhim xususiyatlarni ajratib ko'rsatish va xulosalar chiqarish qobiliyatini talab qiladi. Bolada majoziy va fazoviy, tegishli nutqni rivojlantirish, kognitiv faoliyatni o'z ichiga olgan ma'lum bir g'oyalar kengligi bo'lishi kerak.

Maktabga tayyorgarlik murakkab tushuncha bo'lib, fiziologik, pedagogik va psixologik tayyorgarlikni o'z ichiga oladi. Amalda, bu shuni anglatadiki, muvaffaqiyatli maktabda o'qish uchun bolaning jismoniy salomatligi va fiziologik tizimlarning etarli darajada etukligi, bilimlar, ko'nikmalar majmui, kognitiv jarayonlar va shaxsiy fazilatlarning ma'lum darajada rivojlanishi kerak. Bular maktabda muvaffaqiyatli moslashish va o'rganishning "uchta ustuni". Agar ushbu ko'rsatkichlarning kamida bittasi normaga mos kelmasa, bola yangi ijtimoiy darajaga o'tishda turli qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Sog'lig'ining zaiflashishi va organizmning etukligi ta'lim faoliyati va yangi ijtimoiy munosabatlar tomonidan ilgari surilgan aqliy va jismoniy stress darajasini ushlab turolmasligida namoyon bo'ladi. Bilim, ko'nikma va malakalarning etarli darajada rivojlanmaganligi o'rganishda qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, chunki o'rganish ketma-ketligi printsipi buziladi. Maktabga psixologik tayyorgarlikning etarli emasligi bir qator muammolarni keltirib chiqaradi: xatti-harakatlarning buzilishi, shartli rol munosabatlarini qabul qila olmaslik tufayli stress darajasining oshishi, yangi faoliyatdan qochish reaktsiyalari, regressiya reaktsiyalari va boshqalar.

"Maktabga tayyorgarlik" tushunchasining umumiy xususiyatlari Bola shaxsini rivojlantirish, o'qitish samaradorligini oshirish va qulay kasbiy rivojlanish muammolarini muvaffaqiyatli hal qilish ko'p jihatdan bolalarning maktabga tayyorgarlik darajasi qanchalik to'g'ri ekanligi bilan belgilanadi.Zamonaviy pedagogika va psixologiyada "tayyorlik" yoki "maktab yetukligi" tushunchalarining yagona va aniq ta'rifi hali ham mavjud emas.

Bolaning maktabga tayyorgarligi ma'lum bir dunyoqarashda, aniq bilimlar zaxirasida, asosiy qonuniyatlarni tushunishda va turli bosqichlarda yuzaga keladi. Bolalarning maktabga intellektual tayyorgarligi Qiziqish, hissiy rivojlanishning yangi, etarlicha yuqori darajasini o'rganish istagi, shuningdek, majoziy tasvirlar, xotira, nutq, fikrlash, tasavvur, ya'ni rivojlanishi kerak. barcha aqliy jarayonlar. 6-7 yoshga kelib, bola o'z manzilini, u yashaydigan shaharning nomini bilishi kerak; o'z qarindoshlari va do'stlarining ismlari va otasining ismini, kim va qaerda ishlayotganini bilish; yil fasllari, ularning ketma-ketligi va asosiy xususiyatlarini

yaxshi bilish; haftaning oylarini, kunlarini bilish; daraxtlar, gullar, hayvonlarning asosiy turlarini farqlash. U vaqt, makon va bevosita ijtimoiy muhitda harakat qilishi kerak.

Tabiatni, atrofdagi hayot hodisalarini kuzatish, bolalar fazoviy-vaqt va sabab munosabatlarini topishni, umumlashtirishni, xulosa chiqarishni o'rganadilar. Bola: 1. Oilasi, hayoti haqida bilishi kerak. 2. Atrofingizdagi dunyo haqidagi ma'lumotlar zaxirasiga ega bo'ling, undan foydalana oling. 3. O`z mulohazalarini bildira olish, xulosa chiqara olish qobilyatiga ega bo'lishi lozim.

Intellektual tayyorgarlik ko'rsatkichlari; Tasviriy komponent; 1. Sub'ektning xilma-xil xususiyatlarini,idrok etish qobiliyati. 2. Majoziy asosda vizual xotira. 3. Mavzu (hodisalar) haqidagi mavjud fikrlarni umumlashtirish qobiliyati. 4. Analogiya, taqqoslash, sintez aqliy operatsiyalarini ishlab chiqish. 5. Evristik fikrlash. Verbal komponent; 1. Ob'ektlarning turli xususiyatlarini sanab o'tish, ulardan asosiylarini ajratib ko'rsatish qobiliyati. 2. Nutqga asoslangan eshitish xotirasi. 3. Tanish yoki o'zi tanlagan atamalar yordamida ko'plab yagona tushunchalarni umumlashtirish qobiliyati. 4. Tasniflash, tahlil qilishning aqliy operatsiyalarini ishlab chiqish. 5. Tanqidiy fikrlash.

Natija. O'quv faoliyatining psixologik moxiyatini o'qituvchi va o'quvchining o'zaro ta'siriga asoslangan o'quv-bilish jarayoni tashkil etadi. Dastlab shaxs faoliyatilarining barcha bosqichlarida o'rganish haqidagi masalaga to'xtalamiz.

O'rganish doimo ma'lum darajada organizmning biologik yetilishiga tayanadi. Masalan: bolaga bosh miyadagi nutq uchun javob beradigan bo'limlar yetilmaguncha gapirishni o'rgatib bo'lmaydi. Bu ikki jarayon o'rtasida teskari aloqa ham mavjud: ta'lim va o'qish organizmning yetilishiga ham ma'lum ma'noda ta'sir ko'rsatadi.

Insonda bir necha o'rganish turlari mavjud.Ulardan birinchisi markaziy nerv sistemasidir, bu esa rivojlangan hayvonlarda ham mavjud.

Ta'lim o'rganishdan farqli ravishda rejali va ongli boshqariladigan tashkiliy jarayondir. O'rganish esa stixiyali ravishda ro'y beradi. O'qish o'quv faoliyatining tarkibiy qismi sifatida, o'quvchilarning ishi bilan bog'liq ravishda tashkiliy jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Birinchi holda o'qish ta'limning bir tomoni hisoblanadi, ikkinchi holda ijtimoiylashuvning natijasidir. O'rganish har qanday faoliyatning natijasi bo'lishi mumkin, ta'lim va o'qish tushunchalari esa maxsus o'quv faoliyati faoliyatning asosiy motivi sifatida bilishga qiziqish yoki individning psixologik taraqqiyoti nazarda tutilsa, o'quv faoliyati haqida gapiriladi. Agar motiv individning u yoki bu ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan bo'lsa,,"o'rganish" tushunchasidan foydalaniladi. Bunday yo'l-yo'lakay o'rganishga misol sifatida ma'lumotlarni ixtiyorsiz ravishda eslab qolish, o'quv maqsadlarini ko'zda tutmagan harakatlarni misol keltirishimiz mumkin. Ta'lim va o'qish – har doim ongli jarayonlardir, o'rganish esa ongsiz darajada ham ro'y berishi mumkin. Ta'lim, o'qish va o'rganish

orasidagi yana bir farq ma'lumotlarni o'zlashtirishga tayyorlik turli yosh davrlarida namoyon bo'ladi. O'rganishning elemantar turlari – imprinting, shartli reflektor va operant turlariga – bola tug'ilishi bilanoq amalda tayyor bo'ladi. O'qish bilim, malaka va ko'nikmalarni o'zlashtirish uchun ongli, maqsadga yo'naltirilgan qobiliyat sifatida bolada 4-5 yoshligida namoyon bo'ladi, mustaqil o'qishga tayyorlik maktabning birinchi sinflarida, 7-8 yosh atrofida vujudga keladi.

Bolaning maktabda o'qishga psixologik tayyorgarligi maktabgacha yoshdagi bolalik davridagi aqliy rivojlanishning eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bolaning maktabga psixologik tayyorgarligidir. Bolalarni maktabga tayyorlash ko'p qirrali vazifa bo'lib, bola hayotining barcha sohalarini qamrab oladi.

Maktabga psixologik tayyorgarlik deganda tengdoshlar guruhida o'qish sharoitida maktab o'quv dasturini o'zlashtirish uchun bolaning aqliy rivojlanishining zarur va etarli darajasi tushuniladi. Har ikki jihat ham bolaning ta'lim faoliyati muvaffaqiyatli bo'lishi, shuningdek, uning yangi sharoitlarga tez moslashishi, yangi munosabatlar tizimiga og'riqsiz kirishishi uchun muhim ahamiyatga ega. Maktabga psixologik tayyorgarlik bir xil pozitsiyalardan ko'rib chiqildi, ya'ni motivatsion reja eng muhimi deb topildi. Ta'lim motivlarining ikki guruhi ajratildi: • o'rganishning keng ijtimoiy motivlari yoki "bolaning boshqa odamlar bilan muloqot qilish, ularni baholash va ma'qullash ehtiyojlari, o'quvchining o'quv tizimida ma'lum o'rinni egallash istagi bilan bog'liq bo'lgan motivlar. unga mavjud ijtimoiy munosabatlar"; ta'lim faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lgan motivlar yoki "bolaning kognitiv qiziqishlari, intellektual faoliyatga bo'lgan ehtiyoj va yangi ko'nikma, qobiliyat va bilimlarni o'zlashtirish".

Bolaning psixik taraqqiyotini o'yinsiz tasavvur qilish qiyin. Ma'lumki bolaning yoshi ulg'ayib, mustaqil harakat qilish imkoniyati oshgani sari uning atrofdagi narsa va hodisalar dunyosi ham kengayib boradi. Bolaning Maktabgacha yoshidagi davrida, uning faoliyat doirasiga atrofidagi kuchi yetadigan, qo'lidan keladigan narsalardan tashqari, kattalarning faoliyatlariga doir, yani ularning hali mutlaqo aqllari yetmaydigan, jismoniy jihatdan kuchlari etmaydigan narsalar ham kiradi. Chunki ular turmush tajribalarining ozligi va binobarin, haddan tashqari qiziquvchanliklari tufayli atrofdagi hamma narsa va hodisalarni bilishga intilaveradilar.Maktabgacha yoshidagi bolalar uchun mavxum nazariy faoliyatning ya'ni nazariy yo'l bilan bilish faoliyatining bo'linishi mumkin emas. Bu yoshdagi bolalarning atrofdagi narsalarni bilish faoliyatlari faqat bevosita harakat shaklida bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bola atrofidagi narsalar dunyosini bilish jarayonida shu narsalar bilan bevoisita amaliy munosabatda bo'lishga intiladi. Bu o'rinda shu narsa e'tiborliki, bola bilishga tashnaligidan atrofdagi o'zining kuchi,aqli etadigan narsalar bilangina emas, balki kattalar uchun mansub bo'lgan, o'zini kuchi ham, aqli ham etmaydigan narsalar bilan ham amaliy munosabatda bo'lishga, ya'ni bilib olishga intilaveradi. Buning natijasida

bolaning xaddan tashqari tez ortib borayotgan turlari ehtiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari o‘rtasida keskin qarama – qarshilik yuz beradi. Masalan: bola avtomashinani, tramvayni o‘zi xaydagisi,rostakam otga minib yurgisi,uchuvchu bo‘lib samolyotda uchkisi,rostakam militsioner bo‘lgisi keladi. Biroq, bola o‘zidagi bunday extiyojlarni birortasini ham xaqiqiy yo‘l bilan qondira olmaydi. Chunki bu yoshdagi bolada bunday kasblarga mansub bo‘lgan murakkab ko‘nikma va malaka yo‘q. Bu o‘rinda tabiiy bir savol tug‘iladi. Bolalarning tobora ortib borayotgan turlicha extiyojlari bilan ularning tor imkoniyatlari o‘rtasida qarama – qarshilik qanday yo‘l bilan xal qilinadi? Bu qarama – qarshilik faqat birgina faoliyat orqali, ya’ni bolaning o‘yin faoliyati orqaligina, xal qilinishi mumkin. Chunki birinchidan, bolalarning o‘yin faoliyati qandaydir moddiy maxsulot ishlab chiqarishga qaratilgan emas. Bolalarni o‘yinga undovchi sabab (motiv) ham o‘yindan kelib chiqadigan natijaga emas,(o‘yindan ko‘pincha xech qanday natija kelib ham chiqmaydi), balki shu o‘yin protsessidagi turli xarakterlarga bog‘liqdir. Ikkinchidan esa bolalar o‘yin jarayonida o‘z ixtiyorlaridagi narsalarni, ularni qiziqtirgan, ammo kattalargagina mansub bo‘lgan narsalarga aylantirib (cho‘pni ot qilib, stulchani avtomashina qilib) kuchlari etgancha erkin faoliyatda bo‘laveradilar. Shunday qilib, bolalar atroflaridagi kattalar uchungina mansub bo‘lgan, xali o‘zlarining kuchlari ham, aqllari ham yetmaydigan juda ko‘p narsalarni faqat o‘yin faoliyati orqali o‘zlashtiradilar. O‘yin orqali ular voqelikdagi narsa va xodisalarni biladilar.

Xulosa: Haqiqatdan ham bolaning maktabgacha yoshidagi davri shu qadar mazmundor va aktiv davrdirki, bu davr bolaning kelgusi o‘sishida albatta o‘z aksini qoldiradi. Lekin bundan bolaning maktabgacha yoshidagi davri, uning qanday odam bo‘lib chiqishni batamom belgilab beradi, degan ma’no kelib chiqmaydi. Mana shuning uchun bola shaxsining shaklllanishi faqat maktabgacha yoshidagi davr bilangina bog‘lab bo‘lmaydi. Umuman inson o‘z tabiati jihatidan deyarli butun umri davomida tarbiyalanuvchi mavjudoddir. Lekin har bir odam harakteriga xos bo‘lgan shaxsiy xislatlarning yuzaga kelishida uning har bir yosh bosqichida olgan ta’lim tarbiyasini aksi sezilib turadi. Bolaning yashash sharoitida yuzaga kelgan bu o‘zgarishlar uning psixik jihatdan o‘sishiga ta’sir etmay qolmaydi. Mana shuning uchun bola maktabgacha yoshidagi davrida faqat jismoniy jihatdangina o‘smay, balki psixik jihatdan ham taraqqiyotning yana bir yuqori pog‘onasiga ko‘tariladi. Maktabgacha yoshidagi bolaning har bir xatti – harakatidan uning mustaqilligi, nutqning elementar bo‘lsa ham, gramatik jihatdan to‘g‘ri shaklini amaliy o‘zlashtira boshlaganligi ko‘rinib turadi. Maktabgacha yoshidagi bolalarning ko‘zga tashlanib turuvchi hususiyatlaridan yana biri ularning taqlidchanlik va serharakatliklaridir. Maktabgacha yoshidagi davrida bolalarning naqadar serharakat bo‘lishlari barcha ota – onalarga tarbiyachilarga ma’lum bu yoshdagi bola butun kun davomida xilma – xil

va tinimsiz harakat qilish orqali atrofdagi muhit va odamlar bilan munosabatda bo‘ladi.

Maktabgacha ta’lim uzluksiz ta’limning boshlang’ich qismi hisoblanadi. U bolani sog’lom va rivojlangan shaxs bo’lib shakllanishini ta’minlab beradi. Shunday ekan bu tizim faoliyatini yanada kuchaytirish zarur. O'quv faoliyati bu bolaning o'ziga qaratilgan faoliyatdir. Bola nafaqat bilimni o'rganadi, balki bu bilimlarni qanday o'zlashtirishni ham o'rganadi.O’quv faoliyati, har qanday faoliyat singari, o'z predmetiga ega - bu shaxs. Agar boshlang'ich sinf o'quvchisi, bola uchun o'quv faoliyati muhokama qilinadigan bo'lsa. Yozish, hisoblash, o'qish, o'rganish,bilan birga, bola o'z-o'zini o'zgartirishga e'tibor qaratadi - u o'z madaniyatiga xos rasmiy va aqliy harakatlarning zarur usullarini egallaydi. O'zini o'ylab, u o'zini avvalgisiga va o'zini hozirgi xolati bilan taqqoslaydi. Har bir shaxsning o'zgarishlari yutuqlar darajasida kuzatiladi va aniqlanadi.O’quv faoliyatidagi eng muhim narsa - bu o'z-o'zidan fikrlash, yangi yutuqlar va sodir bo'lgan o'zgarishlarni kuzatib borishdir.

Foydalanilgan adabitlar:

1. G`oziev E.G. Umumiy psixologiya. Toshkent. 2002.1-2 kitob.

2..Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. - T.: TDPU, 2017.

3.. G‘oziyev E. Ontogenez psixologiyasi. Nazariy - eksperimental tahlil. - T.: Noshir, 2010.

4. Do‘stmuhamedova Sh.A., Nishonova Z.T. va boshqalar. yosh davrlari va pedagogik psixologiya. -T.: Fan va texnologiyalar, 2013.

5. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. -T.: O‘qituvchi, 2010.

6. Елконин Р.Б., Венгер А.Л. Особенности психологического развития детей 6-7 летнего возраста. М., Педагогика 1998.